

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi polji. Veljajo v tiskarnicijemane za celo leto 3 gld. 60 kr., za polleta 1 gld. 80 kr., za četrtrleta 90 kr., pošiljanepo pošti pa za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 20 kr., za četrtr leta 1 gld. 15 kr. nov. den.

☞ V Ljubljani v sredo 4. novembra 1868. ☞

Gospodarske stvari.

Kratek poduk,

kako izrejevati hrastove svilne gosenice, Yama maï imenovane.

V v o d.

Ta gosenica, ktera živi od hrastovega perja, je v prvič 1862. l. prišla iz Japana (iz Azije) v Evropo. Cesar Napoleon jo je dobil v dar. Profesor dr. Molin je bil prvi, ki je oči avstrijske vlade obrnil na-njo. Posihmal se je na več krajih skušalo v Avstriji rediti to sviloprejko; al podoba je, da so se jajčica čez zimo preveč na gorkem imela ali da so gosenice, ko so iz jajčic izlezele, tudi v presoparnih hramih imeli, in da zato se skušnje niso povsod srečno obnesle. Uno je bilo napačno zato, ker so gosenice prehitro iz jajc izlezele, da hrast ni še perja imel; drugo je bilo krivo, da so gosenice bole hale.

Jez sem po lastnih skušnjah dognal to, da jajčica te gosenice našo zimo lahko strpijo, in da živijo pod prostim nebom.

Gosp. J. Hütter, ravnatelj realke v Waidhofen-u v doljni Avstriji, ki je od nas iz Kranjskega dobil teh jajčic, in je bil letos z rejo Yama-maï-ev prav srečen, piše nam to-le: *) „Največa gosenica je vagala 1 lot in 0.66 kvinteljev; kokon z mešičkom 9.52 granov; nit enmalo debeleja kakor murbove gosenice, je bila 1620 čevljev dolga; čista svila (žida) enega kokona je vagala 0.495 granov. Dunajski izvedenci, ki so preiskovali dve štreni **) svile, ki smo jo poslali v razstavo v Hicing, so rekli to-le: Kar imate te svile, vso jo kupimo; lastnosti te gosenice so velikovredne, in verjetno je, ker jajca zimo prestanejo in se pod milim nebom izrediti dajo, da ne zapadejo kugi murbove gosenice.

Jajčica.

Že s prostim očesom se rodovitna jajčica dajo ločiti od nerodovitnih; una so zgoraj kupčasta ali zbokla (convex), ta pa jamčasta ali vbokla (concav).

Dobro je jajčica dobiti v jeseni, da se privadijo podnebnju kraja, kjer bodo, in da gosenica izleze, kadar hrast poganjati začne. Jajčica čez zimo naj se imajo v papirnati škatlji zaprta, pa tako, da krog in krog je škatlja z debelimi šivankami prebodena, da zrak more do njih; shrani pa naj se taka škatlja pod odprto streho.

*) Nemški knjižici njegovi je ime: „Die verschiedenen Seiden-spinner und die Möglichkeit ihrer Vermischung. Waidhofen an der Ips. 1868.“

**) Eno teh dveh štren shranuje deželni muzej v Ljubljani, drugo pa družba fabrikantov svilnega blagá na Dunaji.

Tudi v ozke dolge žakličke iz túla ali drobne mušje mreže se smejo vsuti, in zavezani žakliček naj se obesi na kako drevo; samo varovati jih je tičev.

Spomladi, kadar začne hrast brst poganjati in se že kaže zelenkasta listna barva, vzemi jih iz hranišča, vmij jih v čisti hladni vodi; tista so boljša, ktera plavajo zgorej; slabeja so ona, ki se potopijo, vendar tudi iz teh še izlezejo nektere gosenice.

Če misliš domá izrejevati gosenice, položi jajčica še vlažna na pôlo papirja; vse kupčke saksebi spravi in lepo narazen polči vsako jajčice, ktero se papirja kakor prilimano prime, in tako naj ležijo na spomladanski sapi.

Kmalu začno gosenčice iz jajčic lesti, in to zjutraj; vsaki dan jih izleze več, in nazadnje lezejo spet bolj počasi.

Gosenice, ko izlezejo, se najpred svojega blata očedijo; potem še le začno segati po hrastovem perju. Če se očediti ne morejo, tudi ne jedó nič, in kmalu poginejo, ker jih krč zlomi. To pa se zgodi najraji, če so jajčica bila čez zimo pregorko in sicer ne dobro držana.

Na gosenice, ki so se iz jajčic izvalile, položi hrastovih vejic, da na-nje zlezejo, in kadar jih je dokaj gori, prenesi jih v shrambo, kjer jih misliš rediti.

(Konec prihodnjič.)

Šest tednov na Dunaji, ali gospodarsko-kmetijska šola za učitelje.

Napisal Ivan Tomšič.

(Dalje.)

V ponedeljek potem, to je, 16. velicega srpana, pričelo se je poučevanje v sobah c. k. politehnike ob 8. uri zjutraj. Učitelji so bili po svojej učnej sposobnosti razdeljeni v tri razrede tako, da je bilo v prvem razredu 48, v drugem 92 in v tretjem 80 poslušalcev. Nobeden ni smel prostovoljno prestopati iz enega razreda v drugega. Tudi si je vsaki razred zarad splošnega reda volil iz svoje srede prvomestnika in prvomestnikovega namestovalca. Prvomestnik je imel nalogo, da se je razgovarjal o raznih potrebah s profesorji, ali pa z ministerskim komisarjem, kedar je bilo potreba. Za prvih osem dni volil je prvomestnika za vsak razred ministerski komisar g. dr. Lorenc sam, a potem so si ga volili po večini glasov poslušalci vsakega razreda sami. Prvomestnik je moral nadalje tudi vsa vprašanja, razna zahtevanja, želje in pritožbe, ki niso le poedinega poslušalca, ampak celi razred zadevale, predlagati profesorjem ali pa samemu ministerskemu komisarju. Tudi razna naznanila, pre naredbe in ukaze na posamesne razrede naznanjeval je le prvomestnik ali pa, če njega ni bilo, njegov namestovalec.

vrsto majhen žleb (graben) pustiti, v kterega se voda vlija. Dva pridna delavca po 50 sežnjev na dan lahko nasadita, to se vé, če si vse, kar je k sadilu potreba, pred pripravita.

Ker sèm ter tjè ljudjé še niso popolnoma prepričani, da je za kmetije koristniše, živino v hlevu rediti, kakor jo na pašo goniti, treba je tedaj vsajeni živi plot pred pašno živino obvarovati, sicer bi bilo prizadevanje zastonj in stroški bi bili zavrženi. Živi plot mora tedaj na tacih mestih biti z drugim suhim plotom zastavljen, ki je z leščevjem ali z vrbjem opletan; toda suh plot moraš popred, ko živega saditi začneš, tri čevlje preč od živega postaviti, da mu sence ne dela in da delavec zadosti prostora ima živemu plotu streči; varovalni plot mora toliko visok biti, da živina čez-nj ne more mladega sadila objedati. Do 5 ali 6 let mora živ plot tako zavarovan biti. Kadar nasajeni plot 5 čevljev visok izraste, se mora po stranéh pristriči, in ne pripusti, da bi debeleje izrastel kot za pol čevlja; taki plot je močan ko zid; najhujši mraz mu več ne škoduje.

Ako ne bi bilo sadivnega trnja dobiti, morejo se pa sadike iz trnovega semena izrediti. *) Seme se nabira pod trnovim plotom, ki je okoli 8 do 10 let star. V jeseni séj seme na čisto, pol čevlja globoko prekopano leho domá na vrtu. Séj ga v vrste, ki so po pol čevlja saksebi, ali pa sploh tako, da vsako semensko zrnce po 6 □ palcev prostora dobí.

Sejano seme se mora z lopato ali s kakošno žaganico dobro poteptati; potem pa po vrhu setve drobnega gnoja zavoljo tega potrosi, da se zemlja preveč ne posuší.

Koj spomlad, kadar se zemlja odteče, potresi tanke skozi sito presejane prsti četrt do pol palca na debelo po lehi; osezano leho med letom čisto plévi. Se le drugo spomlad trnovo seme požene in ozelení. Mladim rastlikam daj dve leti rasti; leho pa plevéla čisto drži; glej, da sadú trava ne preraste in ne zaduší. Kadar so trnove šibice kakor prst na roki debele, kdaj so pripravne za presajanje. (Kon. prih.)

Kratek poduk,

kako izrejevati hrastove svilne gosenice, Yama maí imenovane.

(Konec.)

Reja hrastovih sviloprejk domá.

Da se črviči dobro sponašajo, treba je: podnevi in ponoči čistega zraka, svitlobe (solnce), vsaki dan druge vode in družih hrastovih vejic, pridnega škropljenja vejic s čisto vodó, zlasti kadar je vročina velika, in pa velike snažnosti.

Namesti znanih steklenic (flašk) se dajo rabiti tudi tružice, ktere vode ne spuščajo. Zgorej so na eni strani tako narejene, da se voda va-nje vlija, na drugi strani spodej imajo čepek, skozi kterega se voda izpušča. Zgorej je po potrebi ena ali več vrst lukenj, skozi ktere se pokladajo hrastove vejice. Tružice so take, da se v sobi sèm ter tjé prenašati dajo; na vrtu pa morajo nepremakljive stati, in stalo se obvarovati tako, da ne lezejo mravlje gori; da pa vrabci in drugi tiči gosenic ne zalezvajo, mora tružica odeta biti z mrežico.

Kadar prekladaš gosenice na frišne veje, ne trgaj jih s silo s suhих vej; kajti če jim poškoduješ nožice,

*) Sploh moramo opomniti, da se iz semena zaredí bolj gotovo lepa in trdna živa meja, kakor iz že odraslega trna, ki se koplje v gozdih ali na pašnikih, ker se mu pri izkopavanji lahko poškodujejo korenine, pa tudi debla; take sadike potem hirajo in konec vzamejo.

s kterimi predejo svilo, ne prede gosenica mešičkov (kokonov); zavije se sicer v meh, al ondi večidel pogine.

Reja hrastovih sviloprejk pod prostim nebom.

V vodi sprana in potem osušena jajčica se v gori imenovanem času denejo v majhne lesene škatljice, ktere pa namesti spodnje lesene dilje imajo tanko mrežo kakor za muhe, zgoraj so odprte. V vsako škatljico se dene le toliko jajčic, da gosenice lahko iz škatlje izlezejo. Takih škatelj je treba toliko, da spraviš tista jajčica va-nje, ki si jih namenil za en hrast; vse obesi na vrh drevesa ali okoli vrha.

Pod prostim nebom moraš sviloprejke obvarovati sovražnikov njenih, kteri so mravlje, pajki, roparski keбри in tiči.

Izberi si hraste srednje velikosti in take, da krog in krog do njih moreš; kadar jim je listje odpadlo, očedi jih suhих vej, mahú in vsega mrčesa, ki se jih drži.

Predno spomlad nastopi in se natora oživí, okoli debla 3 do 4 čevlje od tal oveži 4 palce širok trak iz močnega papirja in ta papir namaži s kolomazom, ka-tranom, tičjim limom ali kako drugo stvarjo, ki se prijema. Vsak dan, po vsakem dežji poglej ta papir, in če je treba, namaži ga iznova. Tisti čas napravi klepetce ali veternice vsake baže, da odpraviš tiče, ki hočejo gnjezda delati na tem hrastu ali bližnjih drevesih.

Ako si hrastovo grmovje izbereš za gosenice, stori v vsem tako, kakor smo pred rekli, in odsekaj mu veje, ki proti zemlji visijo. Ves čas mora trava okoli drevesa pokošena biti.

Kdor ima veliko gosenic pod milim nebom, mora noč in dan človeka za varha postaviti na to mesto.

Ena gosenica potrebuje, dokler se ne zaprede, 160 do 200 hrastovih peres. Da hrast škode ne trpi, daj mu le toliko gosenic, da požró tretji del perja. Gosenica vsako vejo do golega omuli; še le potem leze naprej, večidel navzdol. Kar jo gosenica objedla do konca majnika, spet ozeleni tisto leto; druge veje zelenijo spet le drugo leto.

To so skušnje dozdam učile.

Kako se jajčica dobijo.

Na majhnem hrastiču, kjer se je zapredlo 8 gosenic, sem opazoval, kako so metuljke jajca legle. Metulji so iz mešičkov poredoma izlezli o mraku zvečer; prvo noč in drugi dan do večera so ostali na tistem mestu, drugo noč pa jih ni bilo več. Samo en par se je paril; oplojena ôna pa je zginila, in ni jajc legla. Brž ko ne je vse zletelo v visoko hrastje, kajti spodej ni bilo nikjer ne sledú ne tirú o njih.

To je znamenje, da se bojo jajca tudi vprihodnje dobila le domá v zaprti hiši. Jaz sem skozi 3 leta tako-le ravnal:

V veliki sobi sem lahko leso postavil tako, da se je krog in krog le od oken lahko prišlo. To leso sem z opranim tulom popolnoma omrežil in le eno stran, ki pa se je tudi zapreti dala, odprto pustil. Živi hrastiči v posodah in hrastove veje v kibljah so stali noter v tem omrežji, da je bila podoba gozdiča. Mešički se obesijo v ta hrastov gozdek tako, da metulj, ki izleze, ima pod seboj prostor, da razpne perutnice. Če mešičke (kokone) položiš na tla in se metulj ne more priprijeti kake stvari, da bi gori lezel, se mu perutnice kar pohabijo. Po tej napravi sem dobil zmirom rodovitna jajca; le na to je gledati, da ôn dobi svojo ôno, da jih ponoči nič ne moti, da imajo čist zrak in svetlobo (solnce).

Reja hrastovih sviloprejk zdaj ni težka. Le potem pa, ko se bode te reje veliko pridnih in stanovitnih rok

poprijelo in si bodo vse skušnje na prid tej reji obrnile, moremo priti do tega, da vsak hrastov grm bo pomagal cekine kovati deželi.

Ljubljanski kmetijski družbi sem izročil nekoliko jajčic, da jih dá manj premožnim svilorejcem zastonj v poskušnjo; za veliko rejo pa ponudim 1000 jajčic po 10 gold.

Zlatenek na Dolenskem meseca oktobra 1868.

Janez Mah.

Šest tednov na Dunaji,

ali gospodarsko-kmetijska šola za učitelje.

Napisal Ivan Tomšič.

(Dalje.)

Vsi govori so bili, kakor sem že omenil, tehtni in izvrstni; poslušali smo je marljivo vsi ter si tudi marsikaj v svoje nalašč zato napravljene bilježnice zapisovali.

Ko je bilo na Dunaji 26. zborovanje tako imenovanih nemških kmetijskih in gozdarskih gospodarjev, ki je trajalo od 31. véł. srpana do 5. kimovca, prišlo je nekaj teh potnikov tudi v kmetijsko šolo, da si ogledajo osnovo in uredbo te šole, ter so to lepo, hvalevredno napravo za ljudske učitelje očitno pohvalili. Tudi mi smo dobili vstopnice, da smo smeli, kedar nam je čas dopuščal, na galerijo c. kr. redute, ko je bilo zgorej omenjeno zborovanje, ter smo enako vpisanim udom dobili vsa tiskana poročila, da smo je domá prebiraje izvedeli, kaj se je v sejah onega društva obravnavalo.

Za kazalni nauk so nam bile odprte različne in bogate zaloge prirodnih in kmetijskih reči. Tu naj omenim le velikansko c. k. geologično državno napravo, ki je bila ustanovljena leta 1849., in v kateri se nahaja za preiskovanje raznih zemljinih razlik na tisuče geologičnih in mineralskih nabir. Nadalje bogato zbirko različnega kmetijskega orodja na c. k. politehniku in velikansko mineralsko zbirko v ces. dvornej palači.

Kmetijsko in obrtnijsko razstavo v Hietzing-u, o kateri za sedaj le toliko omenim, da se pri kakej razstavi kmetijskega okrajnega društva gotovo še nikoli toliko izvrstnega blaga ni videlo, kakor pri tej izložbi, pri kateri si je neutrudljivi uredovalec gosp. Fr. Grutsch po pravici veliko hvalo pridobil.

Mimogredé naj še omenim, da smo se peljali pod vodstvom gosp. Melicherja tri postaje z vlakom do Wagrama, kjer smo videli cele rajde pletenih panjev za čebele, ki so bile postavljene na velikanskem ajdovem polju.

Kmalu potem smo bili v Klosterneuburg-u, da ogledamo tamošnjo sadje- in vinorejno šolo.

V Mariabrun-u smo ogledali napravo gozdne šole, v Dornbachu najnoveje čbelnjake, v Rosenthalskem vrtu velikansko Ebersdorfersko drevesnico, kjer se nahaja na tisuče vsakovrstnih dreves, in v Kaisers-Ebersdorfu blizo Schwechata tamošnjo živinorejo, krasno drevesnico in vinorejno šolo. Tu se dobé skoraj vsa drevesa, kakoršna si človek le želeti more, bodi-si sadonosna ali gozdna. Videli smo tudi velikanskega bika, ki tehta dobrih 17 centov in mnogo druge lepo rejene živine, katero smo le gledali in gledali, pa si mislili: kdaj pač pride oni srečni čas, da se bode tudi pri nas videla enaka živina!

Nazaj gredé smo pogledali v Schwechat-u veliko pivarno in se tudi z njenim izvrstnim pivom okrepčali. Vrček za 9 soldov; bogme, da ni bilo nikomur žal, da je je platil!

(Dal. prih.)

Šolske stvari.

Nova osnova ljudskih šol.

„Šolski Tovarš“ v 31. listu naznanja to-le: „Ravnokar smo dobili načrt postave za ljudske šole (Volksschulgesetz), kakor je nasvetovan, pa še ne izgotovljen pri ministerstvu poduka. Ako ta načrt obveljâ, upati je, da bodo za ljudske učitelje in sploh za šolstvo prišli boljši časi. Učitelje v pripravniških šolah plačuje država, druge pa srenja, kateri pomore dežela; če pa shajati ne more, pomore država. Za izobraževanje učiteljev skrbi država sama; namen ljudske šole ostaja bistveno, kakor je bil dosedaj: verska in npravna odgoja ter potrebne vednosti za vsakdanje življenje. Šole so: začetnice (Elementarschulen) in mestne šole (Bürgerschulen). V vsaki ljudski šoli se podučuje tudi v naravoslovji, zemljepisji in zgodovini; v mestni šoli pa je še več nauk. Više mestne šole imajo po šest razredov. V nedeljski šoli se podučuje pozimi po 6 ur, poleti pa 4 ure. Pripravniška šola za učitelje traja štiri leta, za učiteljice pa dve leti. Pripravnik dobí spričalo zrelosti, in je podučitelj ali začasni učitelj; čez dve leti prestane skušnjo, in je učitelj. Deželna postava določuje, koliko in kako dobiva učitelj plačo, vendar veljâ načelo: učitelj in podučitelj dobivata toliko plače, da shajata brez postranskih prislužkov, in da učitelj more živiti tudi družino. Ktera postranska opravila sme učitelj opravljati, določuje deželna postava. Učitelja mora posvariti srenjski šolski svêt, pokara ga in še celó nekaj plače pritruga okrajni šolski svêt; iz službe ga pa pahne deželni šolski svêt. Za trdno postavljenega učitelja, če se dobro obnaša, potrdi čez tri leta deželni šolski svêt. Če učitelj uči na teden več kakor 30 ur, mora se mu za to posebej plačevati. Vsi za trdno postavljeni učitelji in podučitelji v mestnih in viših dekliških šolah, tako tudi njih vdove in sirote, dobivajo pokojnino (penzijo) kakor državni uradniki. Léta, ki jih je kdo služil kot začetni učitelj in podučitelj, se mu štejejo. Učiteljske službe oddaja tisti, ki jih vzdržuje, potrjuje pa jih deželni šolski svêt. Začasne učitelje postavlja okrajni šolski svêt. V katerem jeziku naj se v šoli podučuje, določuje po nasvetu tistega, ki šolo vzdržuje, deželni šolski svêt. Take spremembe pa se le dovoljujejo vsakih pet let. Učilnih ur na teden je v začetnici najmanj 18, in največ 24; v mestnih in viših dekliških šolah pa je učilnih ur najmanj 22, in največ 28. — Kedar kaj več zvemo od te za nas prav važne postave, bodemo tudi več o njej govorili.“

Politične stvari.

Kaj združuje, kaj razrušuje?

Mnogi domači in vnanji časnikarji trdijo, da avstrijska národna opozicija (nasprotovanje) dela na razrušenje, in da bi zmaga te opozicije — namreč federativna državna uredba — bila razdruženje habsburške carevine. Resnica pa je ravno nasproti. Národna opozicija ne dela na razrušenje, ampak na naravno združenje, na organično zedinjenje. S tem, da avstrijski národi nasprotujejo zaradi svoje samostalnosti, kažejo, da se jim mogoče zdi, v habsburškem cesarstvu ohraniti si samostalnost, in ker si hočejo to, kar je mogoče, spremeniti v resnico, kažejo, da hočejo ostati v tem cesarstvu ter so konservativni v vesoljnem av-